

Stredné Považie a Kysuce

Doliny zvažujúce sa k Váhu, oblasť Rajca aj Kysuce predstavujú rôznorodosť bývalej Trenčianskej župy. Územie od Jánošíkovho rodiska až po Bošácu s jej slivkovým produktmi je kultúrne pestré. Darilo sa tu drotárom, sklárom, garbiarom, ale aj pltníkom či pastierom.

Územie od Nového Mesta nad Váhom po Žilinu bolo spolu s regiónom Kysuce súčasťou Trenčianskej župy. Na pravom brehu Váhu sú Biele Karpaty a Javorníky, ľavobrežie tvorí Považský Inovec, Strážovské Vrchy a Malá Fatra. Povodie rieky Kysuce, ktorá spolu so svojimi prítokmi tvorí hlavnú sídelnú os tohto subregiónu, tvorí severozápadný výbežok bývalej Trenčianskej župy a Slovenska vôbec. Kysuce sú obkolesené horskými masívmi, z ktorých najvýznamnejšie sú Kysucké vrchy, Javorníky a Beskydy.

Po dobudovaní systému strážnych a obranných hradov na Považí vznikli menšie hospodárskosprávne jednotky, ktorých centrami sa stali stredoveké feudálne hrady a ich hradné panstvá. Množstvo hradov na strednom Považí súvisí so skutočnosťou, že táto oblasť tvorila západnú hranicu bývalého Uhorského kráľovstva. Župné sídlo bolo do polovice 17. storočia na Trenčianskom hrade, potom v Trenčíne. Hrady stredného Považia sú opradené ľudovými povestami. Azda najznámejšie sú o hrade Strečno, neďaleko ktorého pod skalami Margita a Besna skončilo v perejách Váhu svoju púť mnoho pltníkov. Nepretržité osídlenie je na dolných Kysuciach písomne doložené až od polovice 13. storočia. Je však nepochybné, že trvalé ľudské sídla tu existovali už dávno predtým, pravdepodobne vďaka značnému významu cestnej komunikácie v údolí rieky Kysuce.

Údolný charakter osídlenia a odlišné podmienky hospodárenia spôsobili značnú vnútroregionálnu diferenciaciu. Prejavuje sa výrazne najmä v ľudovom odeve a ľudovom staviteľstve, v kalendárnych obyčajoch a v hudobnom folklóre, ale tiež v nárečiach. Horské oblasti župy zasiahla od 16. storočia kolonizácia na valaskom práve. Ovplyvnila charakter kraja aj ľudovej kultúry. Jej vplyvy zasahovali až do juhozápadnej časti župy. Svedčia o tom toponymické názvy v chotároch niektorých obcí (grúň, salaš, košiare). Na území bývalej Trenčianskej župy sa vyskytovalo niekoľko etnografických regiónov. Okrem Kysúc to bola oblasť Rajca s rázovitými obcami Čičmany a Zliechov, na pravej strane Váhu obce Štiavnik, Papradno, Horná Maríková a Dolná Maríková, južnejšie lokality Dolná Súča a Horná Súča aj s kopanicami a napokon oblasť Bošáckej doliny. Posledné štyri menované obce boli dosídlené obyvateľstvom zo stredného Slovenska. Obce na južnej strane Strážovských vrchov (Uhrovská dolina) kultúrne gravitujú do Hornej Nitry.

Národnostné zloženie obyvateľstva bolo pomerne homogénne. Slovenská národnosť jasne prevládala. Maďarizačné tendencie, ktoré vrcholili na prelome 19. a 20. storočia, nemali medzi vidieckym obyvateľstvom trenčianskeho regiónu významnejšiu odozvu. Blízkosť etnickej hranice (Morava) dávala možnosť k vzniku miešaných manželstiev, ktoré sa aspoň v pohraničných obciach vždy vyskytovali. Národnostná orientácia takých rodín potom rešpektovala miesto svojho usídlenia na jednej alebo druhej strane hranice. Nemeckí remeselníci, ktorí mali zrejme istý podiel na osídlení a priaznivom hospodársko-spoločenskom a kultúrnom vývoji najstaršieho mestského sídla Kysúc – Kysuckého Nového Mesta, sa postupne poslovenčili. Etnografickou skupinou sú Gorali v obciach ležiacich severne od Čadce.

Prevažujúcim náboženstvom v Trenčianskej župe je rímskokatolícke. Ražecá Lesná a Turzovka sú pútnickými miestami nadlokálneho významu. V 17. storočí po bitke na Bielej hore prichádzajú na územie Trenčianskej župy (Púchov, Lednica, Trenčín) rodiny moravských exulantov, ktorí položili základ evanjelickému vierovyznaniu, významne zastúpenému najmä na slovensko-moravskom pohraničí v južnej časti regiónu. V mestských strediskách (Čadca, Kysucké Nové Mesto), ale aj vo vidieckych sídlach bola do druhej svetovej vojny početná, hospodársky i kultúrne vyspelá židovská komunita. V polovici 19. storočia mala na Kysuciach tri modlitebne, rozvinutý spoločenský i spolkový život. Na vidieku mali židia spravidla pod kontrolou miestne obchody a krčmy. V regióne sa zachovali židovské cintoríny a synagóga v Trenčíne.

Hlavným zamestnaním obyvateľov regiónu bolo poľnohospodárstvo. Zväčša však výmera pôdy nestačila na obživu, preto sa roľníci venovali aj iným spôsobom obživy, ktoré mali doplnkový charakter. Od prelomu 19. a 20. storočia boli zamestnaní aj v priemysle, rozšírené tu bolo kovorolníctvo. Druh pestova-

ných plodín závisel od polohy a kvality obrábanej pôdy. Polia sa nachádzali nielen v údoliach Váhu a niektorých menších riečok, ale aj vo vyšších polohách. Nízka kvalita pôdy, ťažká dostupnosť väčšiny polí a najmä významný podiel práce žien v poľnohospodárstve zapríčinili, že pre väčšiu časť územia regiónu bolo charakteristické aj ručné obrábanie pôdy ešte v 20. storočí. Najväčší význam z pestovaných plodín mali obilniny a okopaniny. V údolných južných častiach sa darilo raži a pšenici, zelenine a teplomilným druhom ovocia, vo vrchoch sa pestoval jačmeň a ovos. Z okopanín boli významnejšie zemiaky a krmná repa, na juhu i kukurica. Začiatkom 20. storočia sa ujalo u niektorých roľníkov v okolí Trenčína aj pestovanie cukrovej repy pre potreby cukrovaru v Trenčianskej Teplej. Pestovanie ovocných stromov malo význam z dvoch hľadísk: bolo súčasťou obživy a pri predaji v čerstvej i sušenej podobe predstavovalo finančné príjmy. Najväčšej obľube sa tešili slivky, z ktorých sa páčila slivovica, príznačná najmä pre Bošácku dolinu. Z priemyselných plodín boli zastúpené konope a ľan. Ľan sa pestoval najmä v okolí Rajca.

Značný význam mal chov hospodárskych zvierat. V súvislosti s podielom valaského pastierskeho ľudu na osídľovaní Kysúc významný bol chov oviec zameraný najmä na výrobu mlieka a vlny (salašníctvo), ktorý sa miestami zachoval až do súčasnosti. Od prelomu 18. a 19. storočia bol chov oviec nahrádzaný chovom hovädzieho dobytku. V niektorých lokalitách Javorníkov, Bielych Karpát, ale i Malej Fatry, Strážovských vrchov a na Kysuciach sú známe letné hospodárstva: salaše, šopy, bačovy, cholvarky. Do nich odchádzali na letnú sezónu niektorí členovia rodiny spolu s dobytkom. Zvieratá tu spásali pasienky a lúky, ľudia sa venovali spracúvaniu mliečnej produkcie, obrábaniu ornej pôdy a prácam so senom. Tento spôsob sezónneho hospodárenia zanikol po druhej svetovej vojne.

Z mnohých obcí župy odchádzali chudobní roľníci a ich rodinní príslušníci na sezónne práce do úrodnejších oblastí Rakúsko-Uhorskej monarchie. Boli to najčastejšie južné časti Slovenska, ale i kraje na území dnešného Rakúska a Maďarska. Zostávali tam niekoľko mesiacov a domov sa vracali spravidla koncom jesene. Ich zárobok mal väčšinou naturálny charakter. Schudobnenie obyvateľstva v období od druhej polovice 19. storočia súviselo s nedôsledným odstránením feudálnych vzťahov v oblastiach s kopaničiarskou pôdou a nadmernou populáciou v severnej časti regiónu. Pre Kysuce bolo istým východiskom z núdze spriemyselnovanie susedných regiónov, najmä Ostravska, kde sa značná časť obyvateľstva zamestnávala až do rozpadu Československa. Po druhej svetovej vojne sa časť obyvateľov Kysúc presídlila na juhozápadné Slovensko, Ostravsko, do oblasti Jeseníkov a do Bratislavy. V strednej oblasti regiónu významnú časť pracovných síl v 2. polovici 20. storočia viazala zbrojovka v Dubnici, pri ktorej bolo vybudované mesto Nová Dubnica.

Keďže župa sa nachádzala v lesnatom a hornatom prostredí, osobitý význam pre obživu obyvateľov najmä severnej časti regiónu malo a má lesné hospodárstvo. Popri ťažbe dreva (drevorubačstvo) na palivo a stavebný materiál mala význam aj doprava (furmanstvo, pltníctvo) a spracovanie dreva (najmä šindliarstvo), ktoré boli významnými doplnkovými zdrojmi obživy. Menej majetní alebo nemajetní pracovali v lese po celý rok s väčšou alebo menšou pravidelnosťou. Vedľajšie zamestnania boli – vzhľadom na neefektívnosť a malú výnosnosť poľnohospodárstva – s narastajúcou hustotou osídlenia stále častejším javom. Pltníci splavovali drevo po Kysuci a Váhu. Furmani zabezpečovali v rámci prepriahacieho systému dopravu dreva a iných tovarov, neskôr aj železnej rudy, po významnej ceste spájajúcej Uhorsko s Poľskom a Sliezsikom. Šindliari boli známi svojou zručnosťou až na Spiš a v Sedmohradsku.

V chudobných podhorských obciach Veľké Rovné, Dlhé Pole, Petrovice, Kolárovice, Divina, Štiavnik a ďalších sa rozvinulo ako doplnkové zamestnanie drotárstvo. Prvým a spočiatku jediným materiálom, ktorý používali, bol drôt z neďalekých sliezkych hút a drôtovní. Ním opletali a preventívne spevňovali hlinený riad používaný v domácnostiach. Popritom začali postupne používať zložitejšie techniky a nové materiály (najmä plech), rozširovať sortiment. Charakteristickým znakom drotárstva bolo jeho podomové, vandrové vykonávanie, ktoré bolo spojené s pravidelným krátkodobým alebo i dlhodobým odchádzaním za prácou. Kysuckí drotári prenikli aj mimo európsky kontinent a mnohí z nich vynikli ako podnikatelia, obchodníci a priemyselníci. Ich práca bola známa a cenená vo všetkých oblastiach, ktoré pri svojich pochôdkach navštívili. Drotárstvo bolo pôvodne viazané na hrnčiarsku výrobu. Prenikanie plechového smaltovaného riadu spôsobilo jeho krízu. Východisko z nej hľadali drotári v umeleckej výrobe, ktorá bola vo svete vysoko cenená. Vyznamenania jedného z najznámejších drotárov – Jakuba Šeríka – sú vystavené v obci Dlhé Pole na fasáde domu, v ktorom býval.

Z ľudovej výroby si popri drotárstve zasluhuje pozornosť dosiaľ živé výšivkárstvo v oblasti Rajca (Čičmany, Zliechov), kde vyšivačky používajú jednu z najstarších vyšivačských techník nazývanú žilinská výšivka. Ľudový odev v tejto oblasti si uchoval viaceré archaické prvky, staré ženy si ho príležitostne obliekajú i v súčasnosti. Rajec bol známy výrobou červenej kože – kordovánu, prosperovalo tu tiež kožušníctvo. Počtom dielní a produkciou patrilo toto mesiečko k najväčším debnánskym strediskám na Slovensku a rozvinuté tu bolo tiež rezbárstvo. K novším tradíciám v Rajeckej doline patrí papučiarstvo, zamerané na výrobu súkenných papúč a kapcov.

Varechári a struhári zo staroturských a lubinských kopanic vyrábali aj počas vandroviek po obciach na Považí a ich pôsobením vznikli aj ďalšie strediská varechárskej výroby, napríklad v Selci. Rozšírená bola aj výroba slamienok – pletených nádob okrúhleho alebo podlhovastého tvaru – najmä na kopanicích

Dolnej Súče (Polníky) a vo Višňovom. Dodnes sa zachovalo spracovanie nelúpaného prútia v Dolnej Súči a Selci. Domaniža je strediskom maľovania kraslíc. Pozdĺž hranice s Moravou je rozvinuté sklárstvo s centrom v Lednických Rovniach.

Strediskami remeselnej produkcie na Považí boli mestá Trenčín, Ilava, Púchov, Bytča, Žilina, Rajec a Bánovce nad Bebravou. V Púchove prosperovalo súkenníctvo. Od 19. storočia tu funguje modrotlačiarstva dielňa Trnkovcov. Je to jediná dielňa na výrobu modrotlačie na Slovensku, ktorá je v prevádzke nepretržite až do súčasnosti. Slúžila zároveň ako mangľovňa odevu pre široké vidiecke okolie. Začiatkom 20. storočia bola v Trenčíne založená textilná továreň Tiberghien a spol. Tento závod poskytoval pracovné príležitosti i roľníckemu obyvateľstvu, súčasne jeho produkcia podnietila nahrádzanie niektorých krojových súčastí továrenskými výrobkami.

V prvej polovici 17. storočia prichádzajú aj na toto územie náboženský sektári – habáni, čo malo vplyv na rozvoj keramickej tvorby. Posledný výrobca majoliky v Trenčíne zomrel v roku 1938. Začiatkom 80. rokov 20. storočia bola výroba trenčianskej keramiky opäť obnovená.

Ľudový odev v regióne je v rámci jednotlivých subregiónov značne rozmanitý a zároveň tvorí predel medzi nížinným plátneným a horským súkenným typom. Najpočetnejšie sa tu zachovali rozličné formy pletenej a súkennej obuvi a rôzne druhy rovných ovinovacích súčastí v ženskom odevu.

Dediny na strednom Považí sa nachádzajú väčšinou v údoliach, niektoré na nivách v blízkosti Váhu. Lokality s kopanicovým a lazovým osídlením sa vyskytujú predovšetkým v Bielych Karpatoch a Javorníkoch a na Kysuciach. Stavebný materiál bol rozmanitý: drevo, kameň, hlina. V severnejších častiach regiónu možno ešte aj priamo na hlavných uliciach obcí nájsť desiatky objektov drevenej ľudovej architektúry. Zrubové domy a hospodárske budovy sa za celé stáročia takmer nezmenili, takže v prostredí so zachovanými prírodnými hodnotami sú s obľubou využívané ako turistické a rekreačné objekty. Najmä na Kysuciach, v oblastiach, kde výraznejšie neprenikla poľnohospodárska veľkovýroba, si krajina zachovala tradičný charakter, určený najmä terénymi úpravami medzi a protierozívnymi zábranami na terasovitých políčkach.

Zóny ľudovej architektúry s objektmi z 19. storočia sa zachovali v okolí Považskej Bystrice v Hornej Maríkovej, Lazoch pod Makytou, Domaniži, v juhovýchodnej časti regiónu v obciach Uhrovec a Kšinná. V okolí Žiliny je ľudová architektúra najmä v Belej, Lysici, Svederníku, vo Fačkove, Rajeckej Lesnej a Tmrovom, kde je i katolícky drevený kostol zo 16. storočia. Kopaničiarske osady sú napríklad v Hornej Tižine a Lutišiach. Na Kysuciach je tradičná drevená architektúra zachovaná v podstate v celom regióne, najmä však

v Hornom Vadičove, Klokočove, Turzovke, Zákopčí, Kysuckom Lieskovci, Ochodnici, Ošľadnici či Povine.

Čičmany. (okolo 1990)

Rezerváciou ľudovej architektúry sú Čičmany. Medzníkmi vývoja ľudového staviteľstva tejto obce boli tri veľké požiare v rokoch 1907, 1921 a 1945. Rezerváciu tvoria práve stavby postavené v rokoch po druhom požiari na dolnom konci obce podľa projektov architekta Dušana Jurkoviča. V rámci slovenskej ľudovej architektúry je čičmiansky dom pozoruhodný z dvoch hľadísk: 1. vyskytovali sa tu poschodové drevené domy, 2. vonkajšie steny zrubu sú zdobené rozvinutým geometrickým ornamentom. Maľbu na vonkajších stenách zrubu robili ženy bez predkresľovania spočiatku hlinou, neskôr vápnom. Maľované ornamenty sa zachovali dodnes. Prízemné čičmianske domy sú zrubové, trojpriestorové (izba–pitvor–komora). V niektorých domoch však bývalo až 30 ľudí, príslušníkov rozšírenej rodiny vo forme tzv. *společníkov* s ideálne podeleným obytným priestorom. Pre individuálne rodiny budovali horné komory, v ktorých prespávali. Prístup k nim uľahčovala pavlač na pozdĺžnej aj na čelnej strane domu.

Z technických pamiatok spätých s ľudovým staviteľstvom súvisia i vodné mlyny a pily, ktoré sa zachovali v Kšínnej, Skalitom či Nesluši. Modely vodných obilných mlynov sú sústredené vo Vlastivednom múzeu v Považskej Bystrici.

Na území bývalej Trenčianskej župy sa nachádzajú dve oblasti, kde v rámci výstavby vodných nádrží boli zatopené obce a ich obyvateľstvo presídlené. Na Kysuciach to boli obce Harvelka a Riečnica, z ktorých sa obyvatelia v 80. ro-

koch 20. storočia sťahovali najmä do okolia Nitry. Pri Žiline zaliala vodná nádrž celú obec Mojšova Lúčka. Nanovo je vystavaná na brehu priehrady.

Zo zvykoslovných prejavov si zasluhujú pozornosť fašiangové obchôdzky. Pre okolie Žiliny, na Kysuciach i v Rajeckej doline, je charakteristická pestrá škála fašiangových masiek. V posledných rokoch sa opäť aktivizuje mládež pri stavaní májov, pálení jurských a jánských ohňov. Na oživení niektorých obyčají majú zásluhu miestne folklórne skupiny.

V Rajeckej Lesnej je v Dome Božieho narodenia pri rímskokatolíckom kostole inštalovaný monumentálny betlehem, ktorý je unikátnou ukážkou ľudovej drevorezby. Majster Jozef Pekara v ňom skĺbil biblické výjavy s ukázkami života slovenského ľudu a symbolmi slovenských regiónov. Dielo je dlhé 8,5 m, široké 2,5 m a vysoké 3 m. Nachádza sa na ňom asi 300 postáv, z ktorých polovica sa aj pohybuje. Na poschodí domu, kde je betlehem inštalovaný, je galéria prác ďalších významných rajeckých rezbárov. Menší betlehem sa nachádza aj v Terchovej. Je dielom terchovských rezbárov, konštruktérov a elektromechanikov. Od roku 1976 je doplňovaný novými vyrezávanými figúrkami. Zobrazuje tradičnú Terchovú, kultúrne pamiatky Slovenska a výjavy z Ježišovho narodenia. Pôvodné plastové figúrky boli postupne nahradené postavičkami z lipového dreva z dielne miestnych rezbárov Štefana Hanuliaka a Jozefa Holúbka. Oba betlehemy sú v kostoloch vystavené celoročne.

Tanečný a hudobný folklór sa v jednotlivých subregiónoch značne líši. Pre severnú časť regiónu boli charakteristické viachlasné dožinkové ťahavé piesne. V Záriečí a Mestečku sú bohato zastúpené dožinkové ťahavé piesne. V okolí Trenčína pôvodné sláčikové hudby takmer zanikli a nahradili ich dychovky, ktoré ovplyvnili aj miestne tance. Medzi charakteristické tance tejto oblasti patrí napríklad *sellácka*, *vyhadzovaná*, *ukľakovaná*, *na kúby*. Vysoké vyskakovanie, ktoré prešlo do zdvíhaných figúr, malo podľa ľudovej viery zabezpečiť, aby vysoko rástlo konope. Tance inklinujú k oblasti severného Slovenska. Regionálnou osobitosťou Kysúc je tanec *burkot*, spojený s príležitosťou stavby nového domu, v ktorom bolo treba udupať podlahu.

Pastierske oblasti severnejšej časti stredného Považia na pravej strane Váhu sa vyznačujú osobitým inštrumentárom, v ktorom dominujú pastierske rohy a fujary trombity, resp. viaceré druhy ľudových klarinetových nástrojov ako napr. drček, gajda alebo fanfárka. Najdôležitejšími nástrojmi Kysúc a terchovskej doliny boli doma zhotovované malé prenosné cimbaly a bezdierkové píšťaly – koncovky, resp. rifové píšťaly. Tie svojim charakteristickým (lýdickým) prejavom a repertoárom významne ovplyvnili piesňovú tradíciu regiónu. Z novších nástrojov sa najväčšej obľube teší heligónka.

Terchovské muziky majú osobitý interpretačný štýl. Počas spevu hrajú melódie voľne, keď dospievajú, hrajú živšie k tancu. Tanečníci tancujú párové tance. Obľúbené sú aktualizované texty piesní. Terchovčania svoju hudbu nazývajú *nebeská muzika*. Ľudové muziky tu majú rodové tradície, známa je muzika bratov Muchovcov, bratov Bobáňovcov, muzika Jána a Vincenta Rybára či Viliama Mešku. Na Kysuciach je mimoriadne rozšírená hra na heligónke. Na prehliadkach helingonkárov účinkujú všetky vekové kategórie.

Folklorne podujatia a orientácia folklórnych súborov sa delia podľa kultúrnych oblastí regiónu. Okresné folklórne slávnosti trenčianskej oblasti sa konajú v Mníchovej Lehote. Hlavným kysuckým folklórnym podujatím sú Dni národnej kultúry na Kysuciach v Ochodnici. V Turzovke organizujú Beskydské slávnosti, v Skalitom býva folklórny festival Goralské dni. V lokalite Krivosúd-Bodovky pri Trenčíne sa koná seniorský festival folklórnych súborov.

V Považskej Bystrici sa každé dva roky koná Celoštátna súťažná prehliadka ľudových hudieb a piesní. Osobitým festivalom zameraným najmä na hudbu sú Jánošíkove dni v Terchovej. Konajú sa v auguste a ich súčasťou je vozový sprievod dedinou. Oblastné folklórne slávnosti sa konajú tiež v Hornej Marikovej a folklórny festival s medzinárodnou účasťou v Dubnici nad Váhom.

Folklorne tradície zachováva množstvo dedinských folklórnych skupín, ktorých programy sú inšpiráciou pre tvorbu vo folklórnych súboroch. Dedinská folklórna skupina v Kubrej, založená roku 1933, patrí k najstarším na Slovensku. Do ešte dávnejšej minulosti – do roku 1924 – siahajú počiatky dedinskej folklórnej skupiny Terchová. Folklor Považia prezentujú folklórne súbory Považan z Považskej Bystrice, Váh z Púchova, Trenčan a Družba z Trenčína, Vršatec z Dubnice nad Váhom, Stavbár a Rozsutec zo Žiliny. Medzi súbormi z Kysúc dominujú Kysučan z Čadce a folklórny súbor Jedľovina z Kysuckého Nového Mesta. Najväčšie úspechy pri prezentácii kysuckého folkloru však zožal detský súbor Kelčovan.

Ojedinelým podujatím v rámci Slovenska je celoštátna súťažná prehliadka filmových dokumentov, televíznych programov a videozáznamov o spôsobe života a kultúre ľudu – Etnofilm Čadca. Súčasťou Etnofilmu sú nesúťažné filmové projekcie, výstavy a umelecké programy národopisného charakteru, odborné semináre a voľné tribúny. Podujatie sa uskutočňuje od roku 1980 v dvojiročných intervaloch v jesennom období.

Dom s výškou v Bošáci (2001)

Na strednom Považí i na Kysuciach je množstvo múzeí a expozícií okresného alebo oblastného či miestneho charakteru, mnohé sú špecializované na vybrané javy tradičnej kultúry. V Žiline na Budatínskom zámku je unikátna expozícia histórie drotárstva na Slovensku, v Čičmanoch, v pôvodných objektoch ľudovej architektúry, je inštalovaná národopisná expozícia tradičného spôsobu života v obci. V Terchovej je expozícia zameraná na jánošíkovskú tradíciu. Život a smrť legendárneho karpatského zbojníka z prelomu 17. a 18. storočia, národného hrdinu a miestneho rodáka Juraja Jánošíka, približujú historické dokumenty. V Lednických Rovniach sa nachádza Slovenské sklárske múzeum, v Klobošiciach je expozícia bratislavského Múzea obchodu. Mestské múzeá s dokumentáciou spôsobu života a remesiel majú obce Rajec a Beckov. S miestnymi ľudovými tradíciami obce Záblatie sa návštevníci môžu zoznámiť v izbe ľudových tradícií. V Uhrovci je v pôvodnom objekte – rodnom dome Ľudovíta Štúra – expozícia venovaná tomuto významnému národnému dejateľovi z 19. storočia, ktorý má významné miesto aj v dejinách slovenskej folkloristiky. Objekt je národnou kultúrnou pamiatkou. Narodil sa v ňom aj ďalší významný politický dejateľ – Alexander Dubček. V Novom Meste nad Váhom je súkromné múzeum, ktorého zbierka obsahuje okolo 500 kusov starých porcelánových hrnčekov.

Odborné etnologické zázemie je v Trenčianskom múzeu. Jeho najvyhľadávanejšou expozíciou je Trenčiansky hrad. Národopisné exponáty sa vyskytujú zamerané na dokumentáciu spôsobu života jednotlivých oblastí regiónu sú v Podjavorinskom múzeu v Novom Meste nad Váhom. Na okolie Považskej Bystrice je sústredená dokumentačná činnosť Vlastivedného múzeu v Považskej Bystrici. V Čadci sídli Kysucké múzeum, ktorého expozície v Čadci i Kysuckom Novom Meste - Radoli - dokumentujú najmä zamestnanie, ľudový odev, ľudové úžitkové umenie, drotárstvo a tradičný interiér. Miestne múzeá a domy ľudového bývania sú v Beckove, Ilave, v obciach Brvnište, Dolné Slnie, Kalnici, Moravským Lieskovom, Považskom Podhradí, Sádočnom, Pružinej, vo Veľkom Rovnom (drotárstvo), či Bošáci, kde je uprostred obce aj chýrna pälenica.

Ľudové staviteľstvo a spôsob života Kysúc približuje múzeu v prírode vo Vychylovke – Múzeum kysuckej dediny. Nachádzajú sa tu obytné domy, výrobné a sakrálné objekty a hospodárske stavby z 19. a začiatku 20. storočia z Oščadnice a zatopených obcí Riečnice a Harvelky. Areálom expozície prechádza trať historickej lesnej železnice, vyhlásenej za národnú kultúrnu pamiatku. Postavili ju v prvej štvrtine 20. storočia a spájala Kysuce s Oravou. Najhodnotnejšia je úvrat'ová časť dlhá 9 km – od osady Chmúrovia po Tanečník.

Kysučania majú pomerne silné vedomie regionálnej príslušnosti. Funguje aj u presídlencov a emigrantov, ktorí sa najmä od konca 19. storočia vysťahovali do USA, Kanady a v medzivojnovom období aj do viacerých západoeurópskych krajín. Prispel k tomu najmä intenzívny rozvoj kultúry nadväzujúci na regionálne a lokálne tradície (dedinské folklórne skupiny, národopisné múzejné expozície, ochotnícke divadelné súbory). Viaceré životaschopné tradície pretrvali aj do prítomnosti a dodávajú Kysuciam nádech akejosi priemyslovou civilizáciou málo dotknutej oblasti. Značná časť Kysúc je vyhlásená za chránenú krajinnú oblasť, pomerne málo rozvinutý je priemysel. Z ekologického aj ekonomického hľadiska sú Kysuce perspektívnou oblasťou pre rozvoj cestovného ruchu.

Okrem zrúcanín stredovekých hradov Tematín, Trenčín, Beckov, Hričov, Lietava, zrenovovaného hradu Strečno a Považského hradu, dotvárajúcich krajinu, sú z kultúrohistorického hľadiska pozoruhodné aj historické jadrá miest a mestečiek. Mestská pamiatková rezervácia v Trenčíne so zvyškami mestského opevnenia, vežou Hornej brány a ďalšími sakrálnymi a svetskými architektonickými pamiatkami dokumentuje dejinný význam Trenčína. Metropolou severozápadného Slovenska je Žilina s mestskou pamiatkovou rezerváciou, v ktorej sú na námestí zachované renesančné domy s podlúbiami zo 16.–18. storočia. K starším kúpeľným mestám Slovenska patria Trenčianske Teplice. V Púchove sú významné archeologické lokality.

Výberová bibliografia:

BEDNÁRIK, Rudolf: *Ludové staviteľstvo na Kysuciach*. Bratislava 1968.

Čičmany. Zost. E. Munková. Martin 1991.

HANUŠIN, Ján: *Národopisné črty trenčianskeho regiónu*. *Krásy Slovenska*, 48, 1971, 154–157.

Národopisné informácie 1981/2 Riečnica – Harvelka.

Národopisné informácie 1984/1. Riečnica – Harvelka, II. Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach.

KALESNÝ, František: *Spracovanie koží a kožušín v Rajci*. *Zborník Slovenského národného múzea*, 70, 1976, *Etnografia* 17, s. 125–154.

LEČKO, Ján: *Národopisný pohľad na Orlové*. *Národopisný zborník*, 4, 1943, s. 18–27, 96–101, 142–163.

MARÁKY, Peter – ŠELIGA, Ladislav: *Čadca a okolie*. Martin 1981.

POPELKOVÁ Katarína – VRZGULOVÁ, Monika: *Vrbovce, osada Sabotovci – permanentný život na hranici (k problematike procesov tvorby etnickej identity)* *Etnologické rozpravy*, 5, 1998, č. 2, s. 66–105.

STRÁNSKA, Drahomíra: *Dolná Poruba. Príspevky k národopisnej monografii slovenskej vsi*. *Sborník Matice slovenskej*, 5, 1927, s. 12–65.

TRENČÍN. *Vlastivedná monografia 1*. Zostavil M. Šišmiš. Trenčín – Bratislava 1993.

VRZGULOVÁ, Monika: *Známi neznámi Trenčania. Živnostníci v meste 1918–1948*. Bratislava 1997.

Zo života a bojov Uhrovskej doliny. *Národopisné štúdie*. Bratislava 1977.

